

Nr 59

Av fru Holmqvist m. fl., *angående hävande av adoptivförhållande.*

(Lika lydande med motion nr 41 i Första kammaren)

Genom lagstiftning 1958, som trädde i kraft den 1 juli 1959, infördes s. k. stark adoption i svensk rätt i samband med ÄB:s tillkomst. Samtidigt undergick reglerna i 4 kap. FB om hävande av adoptivförhållande vissa smärre ändringar, utan att dock dessa regler underkastades en genomgripande och fullständig revision.

4 kap. 8 § FB stadgar, att adoptivförhållande skall hävas, om adoptivbarnet lider av svårartad psykisk eller annan sjukdom eller svårt lyte, som kan antagas härröra från tiden före adoptionen, utan att adoptanten då ägde vetskap därom. Ansökan om hävande skall göras inom 5 år efter adoptionen. — Enligt 9 § första stycket skall adoptionen hävas *på ansökan av adoptivbarnet* på grund av visst förhållande från adoptantens sida, om barnets bästa påkallar förhållandets hävande eller dess upphörande eljest är av väsentlig betydelse för barnet. Såsom sådant förhållande från adoptantens sida nämnes att adoptanten grovt förgått sig mot barnet, i märklig mån försummat sina plikter mot barnet eller för ett lastbart eller brottsligt liv. På *ansökan av adoptanten* skall, jämlikt 9 § andra stycket, adoptionen hävas om barnet grovt förgått sig mot adoptanten eller hans närmaste eller om barnet för ett lastbart eller brottsligt liv och det *uppenbarligen icke kan fordras att adoptivförhållandet ändock skall bestå*.

De kursiverade orden tillkom genom 1950 års lagstiftning. — Enligt 10 § skall adoptionen upphävas om adoptanten och barnet är ense härom och barnet fyllt 21 år. — Slutligen kan enligt 12 § adoptivförhållandet på ansökan av barnets föräldrar eller en av dem hävas, om adoptanten dör. Förutsättning är, att hävande påkallas av barnets bästa. Adopteras barnet efter adoptantens död av annan, skall, enligt andra stycket i denna paragraf, det tidigare adoptivförhållandet anses hävt. Denna paragraf tillkom genom 1958 års lagstiftning. Dessförinnan kunde hävande av adoptivförhållande inte komma i fråga sedan adoptanten avlidit, vilket dock inte hindrade att ny adoption kunde komma till stånd.

I ett interpellationssvar i november 1966 uppgav justitieministern, att under tiden från och med den 1 juli 1959 ett 40-tal fall av hävande behandlats av våra tre största rådhusrätter. Av dessa avsåg 2 hävande enligt 9 § andra stycket. Det fulla antalet fall av hävande i vårt land torde sålunda

ej vara ringa, om man tager i betraktande att dessa rådhusrätter tillsammans svarar för inemot en tredjedel av alla ärenden om hävande av adoptivförhållande under nämnda tid.

Det synes böra allvarligt övervägas, huruvida inte möjligheterna att häva att adoptivförhållande bör slopas åtminstone i huvudsak. I vissa främmande länder, som har s. k. stark adoption, förekommer inte hävningsrätt. Stark adoption innebär, att alla familjerättsliga rättigheter och förpliktelser mellan barnet och dess naturliga släktingar upphör liksom, i regel, den faktiska förbindelsen dessa emellan, samtidigt som barnet i samma avseenden helt införlivas med adoptanten och dennes släkt. Den, som adopterar ett barn, ikläder sig ett livslångt engagement och ansvar för barnet. Han träder helt i stället för barnets föräldrar, och barnet rycks loss från dessa och sin tidigare miljö. Det gäller sålunda inte ett ansvar endast för barnets uppväxt och första ungdomsår utan för hela dess framtid. Lika litet som föräldrar kan avsäga sig ansvaret för barn som lider av svår sjukdom eller för ett förkastligt liv, bör en adoptant kunna frias från sina självpåtagna förpliktelser mot sitt adoptivbarn, om detta inte skulle motsvara hans förhoppningar. Rena rättvisesynpunkter gör sig även gällande, helst som barnet ju saknat möjlighet att självt påverka frågan om dess adoption. Principiellt bör inte heller barnet kunna åstadkomma att adoptionen hävs. Man kan vidare inte komma ifrån, att ett upphävande av en adoption enligt gällande regler kan påverka tredje mans rätt, t. ex. rätten till arv. Konsekvensen av den starka adoptionen synes alltså i princip kräva likställighet med förhållandet mellan föräldrar och barn även i förevarande hänseende.

Emellertid gör sig med kanske ännu större styrka en annan synpunkt gällande, vilken inte låter sig förenas med tanken på i vart fall ett fullständigt slopande av hävningsmöjligheterna. Det är hänsynen till barnets bästa, som ju bör utgöra det primära vid varje adoptivförhållandes bildande och fortbestånd, hur stark adoptantens längtan efter barn genom adoption än kan vara. Denna hänsyn medför tveksamhet huruvida man verkligen skall betaga barnet varje möjlighet till adoptionens hävande, om adoptanten uppträder förkastligt eller missköter sina förpliktelser mot barnet. Visserligen kan hävande ibland undvikas genom att vårdnaden överflyttas från adoptanten till särskilt förordnad förmyndare, varigenom den direkta personliga kontakten mellan adoptant och adoptivbarn brytes. Men omständigheterna kan skifta från fall till fall, och man kan i vart fall under inga förhållanden generellt påstå, att det är bäst för barnet att adoptivförhållandet består. Även om den direkta personliga kontakten mellan adoptant och adoptivbarn brytes på angivna sätt, kan barnets situation bli bekymmersam genom slitningar och tvedräkt. Det förefaller därför finnas starka skäl för att bevara adoptivbarnets möjlighet till adoptionens hävande, om hävande befinnes vara av väsentlig betydelse för barnet. Det

avsteg, som detta innebär från den nyss angivna konsekvensen av stark adoption, torde få godtagas helst som ju även den starka adoptionen är i barnets intresse.

Vad som sagts gäller adoption inte bara av svenska barn utan också — och inte minst — av barn från främmande länder, särskilt från u-länderna. Svenska medborgares intresse för adoption av utländska barn har på senare år vuxit samtidigt som möjligheterna till sådana adoptioner ökat. Detta förhållande aktualiserar än mer frågan om slopande av hävningsmöjligheterna. Särskilt barn från avlägsna länder skulle kunna råka i ett synnerligen prekärt läge om adoptionen häves, helt avskurna som de är från sina anförvanter, sin miljö och tradition.

Mot reglerna om hävande av adoption kan även riktas invändningar av mera speciell natur. Också härvidlag kommer utländska barn in i bilden.

Vad först gäller 8 § torde denna väl knappast komma till användning annat än i ytterst få fall, såvitt gäller svenska barn. Svenska myndigheter torde åtminstone i det stora flertalet fall ha god kännedom om svenska barns hälsotillstånd och bakgrund. Frågan är därför för svenska barns del om paragrafen har någon större praktisk betydelse. Men de sakliga betänkligheterna mot paragrafen är avsevärda när det gäller utländska barn, som adopterats i vårt land. De flesta av dessa barn är föräldralösa och deras bakgrund okänd. De kan lida av latent sjukdomar, som framträder först efter adoptionen men inom 5-årsgränsen. På grund av undernäring kan svåra bristsjukdomar uppstå, som kan ge långvarigt men. Men en sjukdom behöver å andra sidan fördenskull inte vara obotlig. Betänkligheterna mot hävande enligt denna paragraf, särskilt beträffande utländskt barn, framträder ytterligare därigenom att ordalagen inte synes ge domstolen utrymme för en lämplighetsprövning, vilket är fallet vid hävande jämlikt 9 §. Visserligen skall bl. a. barnavårdsnämndens yttrande inhämtas men tydligen endast för att ge domstolen underlag för bedömande, huruvida de i paragrafen angivna förutsättningarna för hävande föreligger. En adoptants frestelse att begära hävande enligt denna paragraf kan med hänsyn till det anförda vara stor i fråga om utländskt barn, samtidigt som hävandet kan medföra ett mycket prekärt läge för barnet.

I fråga om 9 § kan till en början ifrågasättas om uttrycket »ett lastbart eller brottsligt liv» är lämpligt. Uttrycket »ett lastbart liv», som kvarstår sedan 1917 års adoptionslag, synes numera ha utmönstrats ur lagstiftningen i övrigt och dess innebörd torde vara dunkel. Det ger i vart fall med nutida värderingar utrymme för subjektiva tolkningar, ägnade att leda till skiftande domstolspraxis. Också uttrycket »ett brottsligt liv» torde kunna tolkas på olika sätt. I tidskriften Socialt Forum 1966 nr 7 redovisas några rättsfall angående hävande, varav synes framgå att domstolarnas tolkning av nämnda uttryck varierar.

På förslag av ärvdabalksakkunniga skärptes, som förut nämnts, genom

1958 års lagstiftning adoptantens möjlighet enligt 9 § andra stycket att häva adoptionen genom att som ytterligare villkor härför föreskrevs att det uppenbarligen icke kan fordras att adoptivförhållandet ändock skall bestå. Avsikten med tillägget var att vinna bättre överensstämmelse med paragrafens första stycke, som avhandlar adoptivbarnets möjlighet till hävande i ungefär motsvarande situation. Enligt de sakkunnigas, av departementschefen biträdda mening borde hävande även jämlikt andra stycket kunna ske endast efter ett mera allmänt bedömande av lämpligheten av att adoptivförhållandet består. Tillägget har dock fått en utformning, som efter orden närmast synes taga sikte på adoptantens person och intressen. I ett av de angivna rättsfallen har domstol också konstaterat, att adoptanten inte eftersatt barnets uppfostran eller eljest haft ansvaret för dess beteende. Med anledning därav kunde inte krävas att adoptionen skulle bestå.

Förefintligheten av en möjlighet för adoptanten att framtvinga hävande kan av denne användas som ett hot mot barnet, om stridigheter uppstått. Fullt normala pubertetssvårigheter kan förstoras genom att hävningsmöjligheten nyttjas som ett hot. Spänningen kan vara av övergående natur och helt försvinna, när barnet kommit över en svår period i sitt liv. Men det är å andra sidan mycket tveksamt om erforderligt skydd för barnet uppnås genom den »säkerhetsventil» som består i domstolens lämplighetsprövning. Får adoptanten avslag på sin begäran om hävande, kan detta leda till ytterligare slitningar i adoptivförhållandet och men för barnets framtid. Ett avslag kan också leda till att barnet utnyttjar den uppkomna situationen mot adoptanten.

Då det är adoptanten, som önskar hävande, kan man lättare tänka sig den alternativa utvägen, att den personliga kontakten brytes genom vårdnadens överflyttande på särskilt förordnad förmyndare. Risker för fortsatta tvistigheter torde åtminstone som regel vara mindre i detta fall än om det är adoptivbarnet som önskar hävande. Och adoptanten vinner väl i stort sett sitt syfte. Det kan därför ifrågasättas, huruvida ett verkligt behov föreligger av att adoptanten skall ha en hävningsrätt, som dessutom framstår som, lindrigt sagt, diskutabel även ur andra synpunkter.

Adoptantens hävningsrätt enligt 9 § kan alldeles särskilt sättas i fråga när det gäller utländska barn. Skälen härför är desamma som anförts beträffande hävande jämlikt 8 §.

Också mot hävande enligt 10 § kan viss erinran göras. Trots att barnet fyllt 21 år, kan enigheten om hävandet vara mer eller mindre tillkommen efter påtryckning av adoptanten. Barnet kan vara sent utvecklat och trots sin ålder inte fullt i stånd att inse följderna av hävandet. Vidare kan barnet på grund av svår sjukdom sakna full insikt om sitt eget bästa eller drivas av en önskan att inte längre ligga adoptanten till last. Det kan diskuteras om tillräckligt behov av denna hävningsmöjlighet föreligger.

Vad slutligen gäller hävande enligt 12 § avser denna paragraf att säkerställa barnet i händelse av adoptantens död och tager sålunda sikte på ett alldeles speciellt fall. Några invändningar mot dess kvarstående synes inte kunna göras.

Mycket starka skäl synes alltså föreligga för att möjligheterna att häva adoptivförhållande i huvudsak utmönstras. Av särskild styrka är kanske skälen då det gäller från u-länder adopterade barn. Att i förevarande avseende göra åtskillnad mellan svenska och utländska barn kan dock inte gärna komma i fråga. Fullt tillräckliga skäl för ett slopande i stort av hävningsmöjligheterna även när det gäller svenska barn torde ha påvisats ovan. En sådan reform kräver dock en närmare, allsidig utredning, främst för att belysa de familjesociala aspekterna. För närvarande är två kommittéer sysselsatta med adoptionsfrågor, nämligen dels en som har till uppgift att utreda den internationellrättsliga regleringen av adoptionsinstitutet, dels en som skall undersöka de praktiska förutsättningarna för svenska medborgare att adoptera utländska barn. Båda dessa kommittéer torde ha att utgå från gällande interna rätt och kommer därför knappast att framlägga utarbetade förslag till ändringar däri. Särskilda sakkunniga synes därför böra tillsättas för att utreda frågan om slopande av hävningsrätten.

På grund av vad som anförts får vi föreslå,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om en allsidig utredning av frågan huruvida och i så fall i vilken omfattning och under vilka förutsättningar hävande av adoptivförhållande alltjämt bör kunna äga rum enligt svensk rätt efter införandet av s. k. stark adoption.

Stockholm den 13 januari 1967

Mary Holmqvist (s)

Gördis Hörnlund (s)

Sven Ekström (s)

Hans Jönsson (s)

i Iggesund

i Arlöv

Nancy Eriksson (s)

John Lundberg (s)

Gunbjörg Thunvall (s)